

ХІІ. КЛАВДІЙ КЛАВДІАН

Клавдиан (Claudius Claudianus) е последният значителен представител на античната поезия. Той писал и на гръцки, и на латински. Голям майстор на стиха, Клавдиан прославя единството на римския свят, неговото бележито минало и предвещава вечност на Рим. Като произведения обаче от епохата на криза и упадък творбите му не се отличават с дълбоко идейно съдържание. Характерни за тях са преди всичко природните описания и реторичнопохвалните прослави на миналото на Римската империя.

Роден в последните десетилетия на IV в. в Александрия, той идва в 395 г. в Рим и наскоро бива приобщен към придворните кръгове. Неговите похвални стихове и възторжени хвалебствия към Стилихон му осигуряват покровителството на най-могъщия човек в Западната римска империя. Той се издига като пръв придворен поет. Между 400—402 г. получил ранг патриций и честта да му бъде поставена статуя на форума. Последните сведения за живота му стигат до 404 г. Вероятно е починал наскоро, и то твърде млад.

Като последовател на александрийската школа с нейната митологическа ученост той е писал многобройни идилии, епиграми, поеми с богато митическо съдържание.

За историята особена стойност имат неговите творби с историческа тематика. Това са редица поеми и хвалебствия за Стилихон, Хонорий, или пък остро-нападателни стихове против първите хора на източния двор — Руфин и Евтропий: За консулството на Стилихон, Полентийската война, За шестото консулство на Хонорий, Срещу Руфин, Срещу Евтропий и др.

Всички тия поеми съдържат богат исторически материал и въпреки своя панегиричен или остронападателен тон и своята поетично-митологическа украса, установено е, че авторът предава много точно и вярно отделните факти и събития. Ето защо тия поеми са първостепенен исторически извор за периода 395—404 г.

Тъй като редица от събитията през тази епоха са се развили в Илирик и Тракия, във връзка с действията на готите и борбите между Стилихон, Аларих, Руфин, то много сведения у Клавдиан са важен извор за балканските земи от тия години. Трябва да се отбележи обаче, че що се отнася до споменатите особености на природата в Тракия, то тук Клавдиан е отразил съществуващите в римската литература шаблонни представи за нея.

Отделните съчинения на Клавдиан са запазени в много ръкописи. По-важни от тях са: Cod. Vaticanus, 2809 membr. (V), от XI в.; Cod. Bruxellensis, 5381 (C), от XI в.; Cod. Ambrosianus S 66 sup. membr. (A), от XV в.

ИЗДАНИЯ: *Claudii Claudiani Carmina*, recensuit Theodorus Birt, MGH AA, X, Berolini 1892. Преведените тук откъси са дадени по това издание.

КНИЖНИНА: *Volmer*, Claudius Claudianus, PWRE, III, кол. 2652—2660. — *W. S. Teuffel's Geschichte der römischen Literatur*, bearbeitet von W. Kroll und F. Skutsch, III, VI Aufl., Leipzig-Berlin 1913, стр. 356—361. — *L. Schmidt*, Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen, II Aufl., München 1934. — *E. Démougeot*, De l'unité à la division de l'Empire Romain, Paris 1951. — *И. М. Тронский*, История античной литературы, II изд., Москва-Ленинград 1951, стр. 489. — *Хр. М. Данов*, Към историческия облик на древна Тракия, II, ГСУИФФ, XIII, 1946/47, стр. 66—67.

CLAUDII CLAUDIANI

КЛАВДИЙ КЛАВДИАН

CARMINA

ПОЕМИ

I. *De barbaris in Rufini exercitu militantibus*I. *Барбари служат във войската на Руфин*

III, 305—341.

Sic avidus praedo iam non per singula
saevit.

Sed sceptris inferre minas omnique perempto
Milite Romanas ardet prosternere vires
Iamque Getas Histrumque movet Scythi-
amque receptat

Auxilio traditque suas hostilibus armis
Reliquias. Mixtis descendit Sarmata Dacis
Et qui cornipedes in pocula vulnerat audax
Massagetes caesamque bibens Maeotin
Alanus

Membraque qui ferro gaudet pinxisse Ge-
lonus,

Rufino collecta manus. Vetat ille domari
Innectitque moras et congrua tempora dif-
fert.

Nam tua cum Geticas stravisset dextra
catervas,

Ultra ducis socii letum, parsque una maneret
Debilior facilisque capi, tunc impius ille

III, 305—341. Така този алчен разбойник¹ вече не свирепствува само срещу отделни неща, но той гори от желание да заплаши трона и да сломи римската мощ, като унищожи напълно войската. И той вече раздвижва гетите и Истър, приема в своя помощ Скития и предава на вражеските войници това, което му е останало. Слиза вече сарматът заедно с дакиеца и дръзкия масагет, който наранява конете, за да пие кръвта им, и алана, който пие вода, като счупва леда на Меотида, и гелона, който се радва, че е нарисувал тялото си със желязо. От всичко това е събрана войската на Руфин. Той забранява те да бъдат усмирявани, бави се и отлага благоприятния момент. И наистина, когато твоята² десница беше разбила гетските тълпи, като отмъсти за смъртта на вожда³, твой съюзник, и оставаше една по-слаба част, която можеше лесно да бъде пле-

¹ Отнася се до Флавий Руфин, една от най-изтъкнатите политически личности в източната част на Римската империя, който при Теодосий I и Аркадий (между 382 и 27. XI. 395 г., когато бил убит) заемал поста пръв министър. В дадения тук откъс е намерил отражение пуснатия от Руфиновите противници слух, че уж той бил предизвикал варварските нападения над държавата. Срв. *Seek*, Rufinus, PWRE, I A, кол. 1189—1193, п. 23. ² Сиреч десницата на Стилихон. Стилихон е пръв министър на западноримския император Хонорий. По произход вандал, той играл голяма роля в политическия живот на Римската империя точно по време на нейното разделяне, за което и сам допринесъл. Проявил се и като способен пълководец. Бил убит през 408 г. Срв. *Démougeot*, De l'unité. ³ Под „вожда“ се разбира началникът на войските в Тракия Промот. В 386 г. той осуетил опита на остготите да преминат в Тракия. Вж. стр. 200, бел. 4. В 391 г., водейки борба с бастарните, той бил убит с измама от тях (вж. *Zos.* IV, 51). Стилихон успял по-късно да нанесе такова тежко поражение на тия бастарни, че след това вече те не могли да се съвземат. Срв. *Démougeot*, De l'unité стр. 115, 136.

2. *Thracia et Illyricum a barbaris devastantur*

V, 22—28.

Haec fatus ventis veluti si frena resolvat
 Aeolus, abrupto gentes sic obice fudit
 Laxavitque viam bellis et, ne qua maneret
 Immunis regio, cladem divisit in orbem
 Disposuitque nefas. Alii per terga ferocis
 Danuvii solidata ruunt expertaque remos
 Frangunt stagna rotis; (p. 35).

V, 36—53.

Geticis Europa catervis
 Ludibrio praedaeque datur frondentis ad
 usque
 Dalmatiae fines: omnis quae mobile Ponti
 Aequor et Adriacas tellus interiacet undas
 Squalet inops pecudum, nullis habitata co-
 lonis
 Instar anhelantis Libyae, quae torrida sem-
 per
 Solibus humano nescit mansuescere cultu.
 Thessalus ardet ager; reticet pastore fugato
 Pelion; Emathias ignis populatur aristas.
 Nam plaga Pannoniae miserandaque moenia
 Thracum
 Arvaque Mysorum^a iam nulli flebile damnum,
 Sed cursus sollemnis erat campusque furori
 Expositus, sensumque malis detraxerat usus.
 Eheu quam brevibus pereunt ingentia causis!
 Imperium tanto quaesitum sanguine, tanto
 Servatum, quod mille ducum reperere la-
 bores,
 Quod tantis Romana manus contexuit annis,
 Proditor unus iners angusto tempore ver-
 tit. (pp. 35—36).

V, 156—162.

Quascumque paravit
 Hic Augustus opes et quas post bella re-
 cepit,
 Solus habet, possessa semel nec reddere
 curat.

a) mysorum VA, misorum φ, Moesorum exc. Laeti.

2. *Варвари опустошават Илирик и Тракия*

V, 22—28.

След тия думи, както Еол¹ би отпуснал юздите на ветровете, така и Руфин, премахвайки преградата, позволи племена да нахлуят² и отвори път за войни, и за да не остане някаква област незасегната, той раздели и разпредели опустошенията и престъпленията по целия свят. Едни се втурват по втвърдения гръб на суровия Дунав и чупят с колите си водите, които по-рано познавали веслата им.

V, 36—53.

Европа чак до земите на гористата Далмация е отдадена като плячка и подигравка на гетските тълпи³: цялата земя, която се простира между непостоянните води на Понта и вълните на Адриатическо море, пустее, лишена от добитък, необитавана от никакви колони, също като задъхващата се от горещина Либия, която, изсушавана непрекъснато от слънцето, не може да свикне на обработване от човешка ръка. Гори тесалийската земя; мълчи Пелион⁴, понеже са пропъдени овчарите; огън опустошава нивите на Ематия⁵. Областта Панония, крепостите на траките, които заслужават съжаление, и полята на мизите не предизвикват вече сълзи у никого — нахлуването ставаше ежегодно, полята бяха изложени на опустошения и навикът бе притъпил чувството ни за нещастие. Уви! Какви големи неща се унищожават за кратко време! Държавата, изградена и запазена с толкова много кръв, която бе създадена с усилията на хиляди вождове, която римската ръка беше закриляла в продължение на толкова години, бе съборена за кратко време от един предател и негодник⁶.

V, 156—162.

Всичките богатства, които този император Хонорий⁷ събра и които получи след войните, той⁸ единствен ги притежава. И веднъж придобити, не се грижи да ги връща. И,

¹ Еол е гръцки бог на ветровете. ² Касае се за нахлуването на варварски племена, между които имало и немалко хуни, в Тракия и през кавказките проходи в Мала Азия, Армения, дори до Сирия, непосредствено след смъртта на Теодосий I (395). Св. Stein, Geschichte I, стр. 349—350.
³ Клавдиан има пред вид нахлувания на варварски племена в Панония и Тракия през 394—395 г.
⁴ Пелион е планина в Тесалия. ⁵ Ематия е митологично име на Македония. ⁶ Намек за действията на Руфин. Вж. стр. 192, бел. 1. Клавдиан е изразител на настроенията на противниците на Руфин. ⁷ Император Хонорий (395—423). ⁸ Сиреч Стилихон (вж. стр. 192, бел. 2). Откъсът представя реч, която произнася Руфин, един от враговете на Стилихон.

10. *Greuthungi iuxta Danubium habitantes
a Romanis subiguntur*

XX, 576—583.

Legio pridem Romana Gruthungi,
Iura quibus victis dedimus, quibus arva
domusque
Praebuimus, Lydos Asiaeque uberrima vas-
tant
Ignibus et si quid tempestas prima reliquit
Nec vi nec numero freti; sed inertia nutrit
Proditioque ducum, quorum per crimina
miles
Captivis dat terga suis, quos teste subegit
Danuvio^a, partemque timet qui repulit
omnes. (p. 117).

11. *De flavis Sarmatis*

IV(VIV), 14—15.

Dices „o! quotiens; „hoc mihi dulcius
Quam flavos deciens vincere Sarmatas!“
(p. 123).

12. *De proeliis sub Haemo gestis*

X, 309—312.

Dicere possemus quae proelia gesta sub
Haemo.
Quaeque cruentarint fumantem Strymona
rugnae,
Quam notus clipeo, quanta vi fulminet
hostem,
Ni prohiberet Hymen. (pp. 137—138).

13. *Theodosius de barbaris victis
triumphat*

VII, 22—28.

Reptasti per scuta puer, regumque recentes
Exuviae tibi ludus erant, primusque solebas
Aspera complecti torvum post proelia pa-
trem,

10. *Греутунгите край Дунав биват
победени от римляните*

XX, 576—583. Греутунгите, които по-рано бяха римски легион, на които, след като ги победихме, дадохме права и им предоставихме земи и жилища¹, сега опустошават с огън Лидия и най-плодородните земи на Азия, и това, което е оцеляло от първата буря. Те не се уповават нито на силите си, нито на броя си. Насърчава ги бездействието и предателството на [нашите] вождове, поради чиито престъпления войниците обръщат гръб пред своите пленници, които те бяха подчинили край Дунав, и тези войници, които бяха прогонили всички, сега се страхуват от една част от тях².

11. *За русите сармати*

IV(XIV), 14—15. Колко пъти ще казваш „о“! Това ми е по-приятно отколкото да побеждавам десетки пъти русите сармати³.

12. *Сражения край Хемус*

X, 309—312. Бихме могли да разкажем какви битки⁴ са станали в подножието на Хемус и какви сражения са окървавили димящия Стримон, колко е прочут с щита си, с колко голяма сила поразява врага, ако Химен⁵ не пречеше.

13. *Теодосий празнува триумф над
победени варвари*

VII, 22—28. Още като момче ти⁶ се провираше под щитовете и си играеше с пресните трофеи на царете. Ти бе навикнал пръв да прегръщаш след сурови битки мрачния си баща⁷, колкото пъти

a) Danubio ω.

¹ Сиреч една част от тях била заселена като федерати. (Вж. стр. 108, бел. 4). ² Намек за разбиването на греутунгите (остготите) от Промог при тяхното преминаване през Дунав в Тракия през есента на 386 г. Вж. стр. 192, 200, бел. 3, 4. ³ Не само Клавдиан, но и други съвременни автори (срв. *Hieron.*, Писма, CVII, 2, говорят за русия цвят на косите у сармати, готи и други северни племена. ⁴ Клавдиан говори тук най-общо за борбите между готите и империята в Тракия по времето на Теодосий I. ⁵ Химен е гръцко божество, закрилник на брака. ⁶ Сиреч имп. Хонорий, когато е бил малък. ⁷ Сиреч имп. Теодосий I.

Signa triumphato quotiens flexisset ab
 Histro
 Arctoa de strage calens, et poscere partem
 De spoliis, Scythicos arcus aut rapta Gelonis
 Cingula vel iaculum Daci vel frena Suebi.
 (p. 142).

14. *Stilicho Gothos in Thracia devincit*

VII, 142—150.

Ut ventum ad sedes, cunctos disce-
 dere tectis
 Dux iubet et generum compellat talibus
 ultro:
 „Bellipotens Stilicho, cuius mihi robur in
 armis,
 Pace probata fides: quid enim per proelia
 gessi
 Te sine? quem merui te non sudante tri-
 umphum?
 Odrysium pariter Getico foedavimus He-
 brum
 Sanguine, Sarmaticas pariter prostravimus
 alas
 Riphaeaque simul fessos porreximus artus
 In glacie stantemque rota sulcavimus Hi-
 strum. (p. 146).

15. *Barbari in Rhodopen et Moesiam
 irruunt*

VIII, 49—58.

Nam cum barbaries penitus commota ge-
 mentem
 Irrueret Rhodopen et mixto turbine gentes
 Iam deserta suas in nos transfunderet Arctos,
 Danuvii totae vomerent cum proelia ripae,
 Cum Geticis ingens premeretur Moesia
 plaustris
 Flavaque Bistonios operirent agmina cam-
 pos:
 Omnibus afflictis et vel labentibus ictu
 Vel prope casuris, unus tot funera contra
 Restitit extinxitque faces agrisque colonos
 Reddidit et leti rapuit de faucibus urbes.
 (p. 152).

той, още развълнуван от пораженията, нанесени на северните народи, победоносно се връщаше от Истър и ти искаше дял от плячката — скитски лъкове, грабнат пояс от гелон, дакийско копие или свебски юзди.

14. *Стилихон разбива готи в Тракия*

VII, 142—150. Щом като стигат до дворците, вождът¹ заповядва всички да излязат от къщите и с такива думи заговорва своя зет²: „Стилихоне, смели боецо, чиято храброст аз проверих във войната, а доверието — в мира. Какво прочее съм извършил без тебе в сраженията? Какъв триумф заслужих аз без твоите усилия? Ние заедно обагрихме одризкия Хебър³ с гетска кръв, заедно разбихме сарматските конни отреди и заедно протягахме изморените си тела по рифейския лед и набраздихме с колите си замръзналия Истър.

15. *Варвари нахлуват в Родопа
 и Мизия*

VIII, 49—58. И наистина, когато варварите, раздвижени дълбоко, се втурваха върху стенещата Родопа, опразненият вече Север в смесен порой изливаше върху нас своите племена, когато целия бряг на Дунав бълваше битки, когато огромната Мизия се тъпчеше от гетски коли и руси пълчища покриваха бистонските поля, и всичко беше сломено, и или пропадеше под ударите, или почти щеше да пропадне, единствеи той⁴ застана срещу толкова много беди, изгаси пожара, възвърна колоните в полята и изтръгна градовете от бездната на смъртта.

¹ Сиреч имп. Теодосий I. ² Сиреч Стилихон. Племенницата на Теодосий, Серена, била женена за Стилихон. ³ Вероятно се касае за разбиването на готите някъде из Родопите и техните разклонения, и то край Хебър, дн. Марица, от Стилихон през 391 г. Същото събитие е разказано и на друго място у Клавдиан. Вж. стр. 193, 201, бел. 5, 1. В пасажа се подчертава и прокарваната и на други места тенденция от Клавдиан, че Стилихон е бил постоянен спътник на Теодосий I в действията му против северните племена из балканските земи. ⁴ Вероятно се касае за Стилихон.

16. *Gothi Odotheo duce Danubium frustra
transire conantur*

VIII, 619—637.

Prospera Romuleis sperantur tempora rebus
In nomen ventura tuum. Praemissa futuris
Dant exempla fidem: quotiens te cursibus
aevi

Praefecit, totiens accessit laurea patri.

Ausi Danuvium quondam transnare Gru-
thungi

In lynthres fregere nemus; ter mille ruebant
Per fluvium plenae cuneis inmanibus alni.

Dux Odotheus erat. Tantaе conamina classis
Incipiens aetas et primus contudit annus:

Summersae sedere rates; fluitantia numquam
Largius Arctos pavere cadavera pisces;

Corporibus premitur Peuce^a; per quinque
recurrens

Ostia barbaricos vix egerit unda cruores,
Confessusque parens Odothei regis opima

Rettulit exuviasque tibi. Civile secundis

Conficis auspiciis bellum. Tibi debeat orbis
Fata Gruthungorum debellatumque tyran-

num
Hister sanguineos egit te consule fluctus;
Alpinos genitor rupit te consule montes.

(p. 173)

17. *Bessi aurum in Thracia effodiunt*

XVII, 38—41.

Hinc sacrae mandantur opes orbisque tri-
buta

Possessi, quidquid fluviiis evolvitur auri,

Quidquid luce procul venas rimata sequaces

Abdita pallentis fodit sollertia Bessi. (p. 177).

18. *Stilicho in Thracia bellum gerit*

XXI, 21—22.

Aut gelidam Thracen decertatosque labores

16. *Готи, водени от Одотей, безус-
пешно се опитват да преплават Дунав*

VIII, 619—637.

Щастливи времена се очакват от римската държава, които ще дойдат с твоето име. Изтъкнатите примери дават увереност за бъдещето: колкото пъти баща ти¹ те² постави да ръководиш събитията на нашето време³, толкова пъти ти му донесе слава. Някога греутунгите се осмелиха да преплуват Дунава и изсякоха гората за слове⁴: три хиляди лодки от елхово дърво, пълни с неизброими отряди, се втурнаха през реката. Водач им бе Одотей. Започващият твой век и първата ти година унищожи опитите на тая така грамадна флота: корабите бяха потопени. Никога плуващи трупове не са насищали повече северните риби. Певка⁵ е задръстена от тела. Водата, която изтича през пет устия, едва носи окървавените трупове на варварите. Признателният баща ти донесе най-добрата плячка от цар Одотей и неговите доспехи. При щастливо предзнаменование ти приключваш гражданската война. Нека на тебе светът бъде задължен за съдбата на греутунгите и за унищожаването на тирана. Когато ти бе консул⁶, вълните на Истър бяха кръвави и баща ти преодоля алпийските върхове.

17. *Бесите копаят злато в Тракия*

XVII, 38—41.

След това ти се поверяват императорските богатства, данъците на покорения свят, каквото злато се изважда от реките, и [златото,] което сръчният бледен бес⁷, скрит далеч от светлината, копае, като издирва подземните леснодостъпни жили.

18. *Стилихон воюва в Тракия*

XXI, 21—22.

Или да възпея студената Тракия и преодолените труд-

a) petice P¹, peuce P²

¹ Сиреч имп. Теодосий I. ² Сиреч имп. Хонорий. ³ Сиреч колкото пъти Хонорий е бил консул. ⁴ Описан е опитът на греутунгите (остготите) да преминат Дунава през есента на 386 г. (вж. стр. 192, бел. 3). Вж. Schmidt, Die Ostgermanen², стр. 262—270; Dérogeot, De l'unité, стр. 114—115. ⁵ В случая под Певка се разбира самото устие на Дунава, а не острова, дн. Св. Георги. ⁶ Посочените събития са станали по време на първото му консулство, когато Хонорий е бил двегодишен, сиреч в 386 г. ⁷ Бесите са били прочути рудари в древността. Вж. стр. 108, бел. 1.

Hebro teste canam? (p. 190).

XXI, 104—115.

Nec Mulciber auctor
Mendacis clipei fabricataque vatibus arma
Conatus iuvere tuos: tot barbara solus
Milia iam pridem miseram vastantia Thracen
Finibus exiguae vallis conclusa tenebas.
Non te terrisonus stridor venientis Alani
Nec vaga Chunorum feritas, non falce Ge-
lonus,
Non arcu pepulere Getae, non Sarmata
conto.
Extinctique forent penitus, ni more ma-
ligno
Falleret Augustas occultus proditor aures
Obstrueretque moras strictumque reconderet
ensem,
Solveret obsessos, praeberet foedera captis.
(p. 193).

XXI, 122—137.

Quotiens sub pellibus egit
Edonas hiemes et tardi flabra Bootae
Sub divo Riphaea tulit! cumque igne pro-
pinquo
Frigora vix ferrent alii, tunc iste rigentem
Danuvium calcabat eques nivibusque pro-
fundum
Scandebat cristatus Athon lateque corusco
Curvatas glacie silvas umbone ruebat.
Nunc prope Cimmerii tendebat litora Ponti,
Nunc dabat hibernum Rhodope nimbose
cubile.
Vos Haemi gelidae valles, quas saepe cruentis
Stragibus aequavit Stilicho, vos Thracia
testor
Flumina, quae largo mutastis sanguine
fluctus;
Dicite Bisaltae vel qui Pangaea iuvenis
Scinditis, offenso quantae sub vomere putres

ности в сраженията¹, които станаха край Хебър.

XXI, 104—115. И Мулцибер², творец на измисления щит,³ и оръжията, изковани от поетите, не подпомогнаха твоите опити: ти⁴ сам държеше затворени в границите на една малка долина толкова хиляди варвари, още от по-рано опустошаващи нещастната Тракия⁵. Не те накара да отстъпиш нито страшният крясък на идващия алан, нито необузданата свирепост на хуните, нито гелонът със своя сърп, нито петите със своя лък, нито сарматът със своето копие. И те щяха да бъдат унищожени напълно, ако скрит предател⁶ поради своето злонаравие не беше измамил ушите на императора⁷ и не беше причинил забавяне, и не беше скрил извадения меч, и не беше освободил обсадените, и не беше предложил договор на пленените.

XXI, 122—137. Колко пъти той⁸ е прекарвал едонските зими⁹ под палатка и е понасял рифейските северни ветрове¹⁰ под открито небе! И когато другите едва понасяха студовете, макар че наблизо гореше огън, тогава той на кон тъпчеше замръзналия Дунав, изкачваше с шлем на глава потъналия в снеговете Атон и се втурваше с блестящия си надалече щит среди превитите от лед гори. Ту се отправяше близо до кимерийските брегове¹¹ на Понта, ту обвитите в мъгли Родопи му даваха легло през зимата. Призовавам ви за свидетели вас, студени долини на Хемус, които често Стилихон изпълваше с кървави трупове, вас, тракийски реки, които променихте течението си поради изобилно пролятата кръв. Кажете, бизалти¹², или вие, които браздите Пангей с юнци! Колко много изгнили шлемове изкачат от буците пръст

¹ За тия събития вж. стр. 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. ² Друго име на бог Вулкан, гръцкия Хефест. ³ Припомня се известният разказ в Илиадата за изработването на Ахиловия щит от страна на Хефест. ⁴ Стилихон. ⁵ Това са събития от 391 г. Вж. стр. 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. Стилихон успял да победи готите и се готвел да ги унищожи, ако не била дошла заповед от Теодосий, издадена под влияние на Руфин, да се оттегли. Срв. *Schmidt, Die Ostgermanen*², стр. 424. ⁶ Вероятно Руфин. ⁷ Сиреч Теодосий I. ⁸ Сиреч Стилихон. ⁹ Под „едонци“ Клавдиан разбира навсякъде „траки“ в значение на „жители на Тракия“ (също както и при бистонците, вж. стр. 197, бел. 3). Едонците (едоните) са едно от най-известните тракийски племена, обитавало средното и долно течение на р. Струма. ¹⁰ С понятието „рифейски ветрове“ се означава символично „крайния север“, където се намирили мнимите Рифейски планини. ¹¹ Това е Керч и Керченският проток. ¹² Бизалти е известно тракийско племе, което живеело по долното течение на р. Струма.

Dissiliant glaebris galeae vel qualia rastris
Ossa peremptorum resonent inmania regum.
(pp. 193—194).

19. *Agricultura in Pannonia
renovatur*

XXII, 184—185.

Undique legati properant generique sub ore
In tua centenas aptant praeconia voces.
(p. 209).

XXII, 190—207.

Hinc Poeni cumulant laudes, quod rura
tyranno
Libera possideant; hinc obsidione solutus
Pannonius poterque Savi, quod clausa tot
annis
Oppida laxatis ausus iam pendere portis
Rursum cote novat nigras rubigine falces
Exesosque situ cogit splendere ligones
Agnoscitque casas et collibus oscula notis
Figit et impresso glaebris non credit aratro,
Exsectis, inculta dabant quas saecula, silvis
Restituit terras et opacum vitibus Histrum
Conserit et patrium vectigal solvere gaudet,
Inmunis qui clade fuit. Te sospite fas est
Vexatum laceri corpus iuvenescere regni.
Sub tot principibus quaecumque amisimus
olim,
Tu reddis. Solo poterit Stilichone medente
Crescere Romanum vulnus tectura cicatrix;
Inque suos tandem fines redeunte colono
Illyricis iterum ditabitur aula tributis.
(pp. 209—210).

20. *Alaricus bellum in Thracia gerit*

XXVIII, 103—108.

Duo namque fuere
Europae Libyaeque hostes: Maurusius Atlas
Gildonis Furiis, Alaricum barbara Peuce
Nutrierat, qui saepe tuum sprevere profana

закачени от ралото или какви грамадни
купчини кости от загинали царе кънтят
от ударите на мотиките ви.

19. *Възстановяване на земеделието в
Панония*

XXII, 184—185. Отвсякъде бързат
пратеници и пред очите на зет ти¹ те
си приготвят по стотици гласове, за да
те прославят.

XXII, 190—207. След това картаген-
ците те отрупват със слава, понеже при-
тежават земите си, освободени от тирана,
също и панонецът², освободен от обса-
дата, и тоя, който пие от водата на Са
ва — понеже се осмели вече да отвори
градовете, затворени от толкова години,
като отлости вратите. Той подновява с
брус почернелите от ръжда сърпове, из-
лъсква разядените от бездействие мо-
тики, познава колибите си, целува позна-
тите хълмове и не вярва, че ралото, което
той притиска отново, изсича буци пръст.
И като изсича горите, които дългото
необработване беше създало, той въз-
становява обработваеми земи и засажда
лозя край сенчестия бряг на Дунав и
тоя, който бе пощаден от войната, се
радва, че плаща данъка, който са пла-
щали неговите бащи. Докато ти си жив,
измъченото тяло на изтощената държава
може да се подмлади. Ти възвръщаш
всичко, което ние някога загубихме при
толкова много императори Само при ле-
куването от страна на Стилихон беле-
гът ще може да зарасне, за да скрие
римската рана. Най-послед със завръща-
нето на колона в своите земи дворът от-
ново ще се обогатява от илирийските
данъци.

20. *Аларих воюва в Тракия*

XXVIII, 103—108. И наистина имаше
двама врагове в Европа и Либия: мавър-
ският Атлас беше отхранил безумния
Гилдон³, а варварската Певка — Ала-
рих⁴. Те често с нечистата си мисъл

¹ Сиреч пред очите на Хонорий, който бил женен за дъщерята на Стилихон — Мария, а по-късно и за втората му дъщеря — Терманция. Срв. *Stein, Geschichte*, I, стр. 347. ² В целия пасаж се подчертава благодарността на панонците поради прогонване на готите от Панония. Вж. стр. 195, бел. 1. Стилихон успял да закрепил временно северните граници на Западния Илирик, като същевременно поселил и маркомани като федерати в Първа Панония и Крайбрежен Норикум. Срв. *Stein, Geschichte*, I, стр. 354; *Démougeot, De l'unité*, стр. 169. ³ Вж. стр. 196, бел. 1. ⁴ Вж. стр. 197, бел. 1.

Mente patrem. Thracum venientem finibus
alter
Hebri clausit aquis; (p. 239)

XXVIII, 218—228.

Fesso si deficit agmine miles,
Utitur auxiliis damni securus, et astu
Debilitat saevum cognatis viribus Histrum
Et duplici lucro committens proelia vertit
In se barbariem nobis utrimque cadentem.
Ipsum te caperet letoque, Alarice, dedisset,
Ni calor incauti male festinatus Alani
Dispositum turbasset opus; prope captus
anhelum
Verbere cogis equum, nec te vitasse do-
lemus.
I potius genti reliquus tantisque superstes
Danuvii populis, i, nostrum vive trophaeum.
(p. 243).

XXVIII, 647—648.

Et sextas Getica praevelans fronde secures
Colla triumphati proculcat Honorius Histri.
(p. 258).

XXVI, 164—181.

qualem Stilicho deiecerit hostem,
Thraces et Haemonii poterunt Moesique
fateri.
Frigida ter decies nudatum frondibus
Haemum
Tendit hiems vestire gelu totidemque so-
lutis
Ver nivibus viridem monti reparavit amic-
tum,
Ex quo iam patrios gens oblita Triones
Atque Histrum transvecta semel vestigia
fixit
Threicio funesta solo: seu fata vocabant
Seu gravis ira deum, seriem meditata ruinis.
Ex illo, quocumque vagos impedit Erinys,
Grandinis auf morbi ritu per devia rerum,
Praecipites per clausa ruunt, nec contigit
ullis
Amnibus aut scopulis proprias defendere
terras.

пренебрегваха твоя баша¹. Единият му препречи пътя при водите на Хебър, когато идваше от тракийските области².

XXVIII, 218—228. Ако поради изморването на войската не му достигнат войници, той³ си служи със съюзници, без да се грижи за загубите. Чрез военна хитрост той изтощава свирепия Истър със родствени нему сили и започвайки битки с двойна печалба, той изправя едни срещу други варварите, които падат от двете страни за наша изгода. Аларих, той щеше да плени самия тебе и да те погуби, ако прибързаната припряност на един непредпазлив алан не бе разбъркала наредената работа. Почти пленен, ти подкарваш с удари запъхтения си кон и ние не съжаляваме, че ти се отърва. Върви по-скоро като останка от своя народ и като оцелял всред толкова много народи покрай Дунав, върви и живеи като наш трофей.

XXVIII, 647—648. За шести път⁴ Хонорий украсява с гетски листа консулската брадва и тъпче шията на победения Истър.

XXVI, 164—181. Траките, хемонийците и мизите ще могат да разкажат какъв враг е отхвърлил Стилихон. За тридесети път студената зима облече със сняг оголелия от шумата Хемус и толкова пъти се стопиха снеговете и пролетта възстанови зелената дреха на планината, откакто този народ, забравил бациния си Север, пренесен през Истър, за пръв път⁵ стъпи за гибел в тракийска земя било призован от съдбата, било — от тежкия гнев на боговете, замислили многобройни разрушения. Оттогава, накъдето и да ги бяха тласкали Ериниите⁶ да блуждаят през непроходими и недостъпни места, като градушка или мор се втурват стремително и не се удаде на никоя река или скала да защити

¹ Сиреч башата на Хонорий — имп. Теодосий I. ² Клавдиан пак прави намек за събитията от 391 г. Вж. стр. 193, 199, 201, бел. 5, 3, 5. ³ Стилихон. ⁴ Хонорий е консул за шести път в 404 г. ⁵ В действителност вестготите за пръв път преминали масово в Тракия в 376 г. В 365 г. обаче една голяма група от тях взела участие в бунта на Прокопий. Вж. стр. 153, бел. 1 и съответния текст на Амиан Марцелин. ⁶ Ериниите са зли, отмъстителни божества в гръцката митология.

Nil Rhodope, nil vastus Athos, nil profuit
 Hebrus
 Odrysiis; facili contemptum Strymona saltu
 Et frustra rapidum damnant Haliacmona
 Bessi^a.
 Nubibus intactum Macedo miratur Olympum
 More pererratum campi; . . . (p. 266).

XXVI, 213—217.

Nonne videbantur, quamvis adamante
 rigentes,
 Turribus invalidis fragiles procumbere muri
 Ferrataeque Getis ultro se pandere portae?
 Nec vallum densaeque sudas arcere vo-
 lantes
 Cornipedum saltus? (p. 267).

21. *Officinae Thraciarum Alarico
 serviunt*

XXVI, 485—492.

Hic aliquis gravior natu, cui plurima dictis
 Consiliisque fides, defixus lumina terrae
 Concutiensque comam capuloque adclinis
 eburno:
 „Si numero non fallor, ait, tricesima
 currit
 Bruma fere, rapidum postquam transnavi-
 mus Histrum,
 Romanamque manum tantis eludimus annis.
 Sed numquam Mavors adeo constrinxit in
 artum
 Res, Alarice, tuas. (p. 277).

XXVI, 496—497.

Saepe quidem frustra monui, servator ut
 icti
 Foederis Emathia tutus tellure maneres;
 (p. 277).

XXVI, 518—543.

Talia grandaevum flammata fronte lo-
 quentem
 Obliquisque tuens oculis non pertulit ultra,
 Sed rupit rabidas accensa superbia voces:
 „Si non mentis inops fraudataque sen-
 sibus aetas

a) bossi B.

собствените си земи. Не помогнаха на одризите нито Родопите, нито огромният Атон, нито Хебър: бесите обвиняват Струма, че е премината презрително с лек скок, и Халиакмон¹ — че бързият ѝ ход е напразен. Македонецът се очудва, че недосегаемият дори за облаците Олимп е преброден като поле.

XXXI, 213—217. Не изглеждаше ли, че макар и твърди като стомана, стените се рушеха със слабите си кули и железните порти се разтваряха сами пред гетите? Нито валът, нито гъстите колове попречиха на скоковете на летящите варварски коне.

21. *Оръжейни работилници в Тракия
 работят за Аларих*

XXVI, 485—492. Тогава стана един по-възрастен, чиито думи и съвети вдъхваха голямо доверие, и вперил поглед в земята, клатейки косата си и опрян на дръжката на меча си от слонова кост, каза: „Ако не се лъжа в броя, вече е настъпила почти тридесета зима откак преминахме бързия Истър и в продължение на толкова години се изплъзваме от ръката на римляните. Никога обаче, Аларих, Марс не е докарвал твоите работи до толкова лошо положение.

XXVI, 496—497. Често аз напразно те съветвах да останеш спокойно в Ематийската земя, като спазии заключения до говор².

XXVI, 518—543. Аларих с пламнало чело, гледайки накриво стареца, който говореше такива думи, не издържа повече и възбудено прекъсна буйната му реч с надменни слова: „Ако възрастта ти, лишена от разум и чувства, не те

¹ Халиакмон е дв. р. Бистрица в Южна Македония. ² Аларих (вж. стр. 197, бел. 1) е бил вожд на федератите вестготи и взел участие на страната на Теодосий в борбата му против узурпатора Евгений. След смъртта на Теодосий той се върнал в Македония. Благодарение на намесата на Аркадий, преследващият го Стилихон е трябвало през 395 г. да се оттегли. През 396 г. обаче Аларих подложил на сериозни опустошения Гърция, Тесалия, Македония и Епир. Едва след като имп. Аркадий го назначил за началник на войските в Илирик, той заживял спокойно около пет години, докъм 401, когато въпреки условията на договора, се отправил за Запад. Срв. *Schmidt, Die Ostgermanen*², стр. 427 сл. *Seck, Alaricus, PWRE, I*, кол. 1286 сл.

Praeberet veniam numquam haec opprobria
 linguae
 Turpia Danuvius me sospite ferret inultus.
 Anne, tot Augustos Hebro qui teste figavi,
 Te patiar suadente fugam, cum cesserit
 omnis
 Obsequiis natura meis? Subsидere nostris
 Sub pedibus montes, arescere vidimus amnes.
 Non ita di Getici faxint Manesque paren-
 tum,
 Ut mea converso relegam vestigia cursu.
 Hanc ego vel victor regno vel morte te-
 nebo
 Victus humum. Per tot populos urbesque
 cucurri,
 Fregi Alpes galeisque Padum victricibus
 hausi:
 Quid restat nisi Roma mihi? Gens robore
 nostra
 Tum quoque pollebat, nullis cum fideret
 armis.
 At nunc Illyrici postquam mihi tradita iura
 Meque suum fecere ducem: tot tela, tot
 enses,
 Tot galeas multo Thracum sudore paravi
 Inque meos usus vectigal vertere ferri
 Oppida legitimo iussu Romana coegi.
 Sic me fata fovent: ipsi, quos omnibus
 annis
 Vastabam, servire dati; nocitura gementes
 Arma dabant flammisque diu mollitus et
 arte
 In sua damna chalybs fabro lugente rube-
 bat. (pp. 278—279).

извиняваше, никога Дунав, докато аз съм жив, не би понесъл неотмъстени срамните упреци на твоя език. Ще допусна ли ти да ме съветваш към бягство, мене, който съм прогонил край Хебър толкова императори, когато цялата природа ми се подчинява?¹ Ние видяхме планини да се снишават пред нашите крака, и реки да пресъхват. Гетските богове и маните² на предците ми не са наредили така, че аз да се върна и да вървя по обратен път. Аз или като победител ще царувам в тая земя или, победен, ще бъда погребан в нея. Аз преминах бързо през толкова страни и градове, преодолях Алпите и като победител черпих вода от Падус³ с шлем. Какво ми остава освен Рим? Нашият народ когато не се доверяваше на никакви оръжия, тогава именно изпъкваше със своята сила. А сега, след като ми е предадена властта на Илирик⁴ и те ме направиха свой военачалник, аз приготвих с усиления труд на траките толкова много копия, толкова много мечове, толкова много шлемове и принудих със законна заповед римските градове да предават за мои нужди данъка в желязо⁵. Така ме благоприятствува съдбата: а тия, които разорявах през всички тия години, са ми дадени да робуват. Те, макар и с въздишки, приготвят оръжие, което щеше да им вреди, и стоманата, смекчавана дълго време от пламъците и от сръчността на плачещия майстор, се нажежаваше до червено за негово зло.

¹ Намек за успехите на Аларих в Балканския п-в през 396 г. ² Обожествените души на мъртвите. ³ Падус е дн. р. По. ⁴ Аларих не е имал административна власт в Илирик, а само военна. Вж. стр. 197, бел. 1. ⁵ В действителност Тракия не е била подчинена на Аларих, защото тя била част от префектурата Ориент (Срв. *Schmidt*, *Die Ostgermanen*, стр. 432, бел. 1). Вероятно в случая Клавдиан има пред вид оръжейните работилници — *fabricae* в Дакия и Македония.

ХІІІ. ПАВЕЛ ОРОЗИИ

Павел Орозий бил роден в испанския град Таракона към края на IV в. от н. е. След като получил добро за времето си образование, в началото на V в. той бил ръкоположен за презвитер и взел дейно участие в борбата против пелагианската и присцилианската ерес. Той живял и работил в селището Бракара, днешното Брага в Португалия.

Подтикнат от Августин Велики, той започнал историческия си труд *Historiarum adversus paganos libri VII*, който завършил в 417 г. Историята на Орозий представя прагматическа хроника, която дава сухо изложение на събитията от Адам до готските нашествия, и трябвало да съставя допълнение към Августиновото съчинение *De civitate Dei*. Тази хроника е ценна като оригинален исторически извор само за събитията в края на IV и началото на V в. В съчинението му се съдържат някои данни за късноантичния период и за варварските нашествия в Балканския полуостров в края на IV в. Орозий е написал и някои съчинения с религиозно-догматическо съдържание.

Орозий е черпил сведения за интересуващата ни епоха от хрониката на Евсевий, от Евтропий, Аврелий Виктор и др.

Съчинението на Орозий е запазено в много ръкописи, по-важни от които са следните: *Codex Sancti Galli 621 (G)*, от IX в., и *Codex Donaueschingensis (D)*, от VIII в.

ИЗДАНИЯ: *Pauli Orosii Historiarum adversus paganos libri VII*, ed. C. Zangemeister, Leipzig 1899. Дадените тук откъси са взети от това издание.

КНИЖНИНА: *B. Altaner.*, *Patrologie*, Freiburg im Breisgau, 1938, стр. 151—152. — *Fr. Wotke*, *Orosius*, PWRE, XVIII, кол. 1185—1195.